

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού

Αρχαιολογία και πολιτική του πολιτισμού στην εποχή της βαρβαρότητας (1940-1944)

Επιστημονική συνάντηση

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αίθουσα Βωμού

Παρασκευή 26 Οκτωβρίου 2018
13.00-18.00 μ.μ.

Σκεπτικό ημερίδας

Πολιτική του πολιτισμού στην εποχή της μοντέρνας βαρβαρότητας, δηλαδή του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και της ναζιστικής κατοχής; Ακούγεται παράδοξο, αλλά αξίζει να διερευνήσουμε ποια ήταν η αρχαιολογική πολιτική των δυνάμεων κατοχής, οι οποίες είχαν ανασκαφική παρουσία στην Ελλάδα και πριν από τον πόλεμο, ποια ήταν τα πολιτισμικά πρότυπα που διαμόρφωσαν βάρβαρες συμπεριφορές στην περίπτωση των γερμανικών στρατευμάτων, αλλά και πώς φανταζόταν μια πολιτική του πολιτισμού η Αντίσταση.

Το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού τιμά την εθνική επέτειο της 28ης Οκτωβρίου οργανώνοντας την επιστημονική συνάντηση «Αρχαιολογία και πολιτική του πολιτισμού στην εποχή της βαρβαρότητας (1940-1944)».

Πιστεύουμε ότι η γνώση της εποχής εκείνης, που περνάει στις νεότερες γενιές σήμερα, είναι ο πιο πρόσφορος τρόπος για να αποτίσουμε φόρο τιμής στην Αντίσταση και στις θυσίες των Ελλήνων.

Την εναρκτήρια ομιλία της ημερίδας θα πραγματοποιήσει ο ομότιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Χάγκεν Φλάισερ. Για τα συμπεράσματα της ημερίδας θα μιλήσει η Υπουργός Πολιτισμού και Αθλητισμού, Μυρσίνη Ζορμπά.

Η ημερίδα θα διεξαχθεί την Παρασκευή 26 Οκτωβρίου 2018, στην Αίθουσα του Βωμού στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (Πατησίων 44) και ώρα 13.00-18.00. Η είσοδος για την ημερίδα είναι ελεύθερη. Τις ώρες της εκδήλωσης δεν θα είναι προσβάσιμα στο κοινό ο πάνω όροφος του Μουσείου και η περιοδική έκθεση «Οι αμέτρητες όψεις του ωραίου». Πληροφορίες, στο τηλέφωνο 213 2144800.

Πρόγραμμα

- 13.00: Χαιρετισμός, Διευθύντρια του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, Μαρία Λαγογιάννη
- 13.30: Εισαγωγή στις εργασίες της ημερίδας, Χάγκεν Φλάισερ, Ομότιμος Καθηγητής ΕΚΠΑ

A' Συνεδρία: 14.00-15.30

- Μαρία Ανδρεαδάκη-Βλαζάκη, Η αρπαγή των αρχαιοτήτων στην Κατοχή και ο αγώνας για την επιστροφή τους
- Αλεξάνδρα Κάνκελαϊτ, Γερμανοί αρχαιολόγοι στην Ελλάδα στα χρόνια της Κατοχής
- Νίκη Σακκά, Όψεις της ιταλικής αρχαιολογίας στην Ελλάδα

15.30-16.00: Διάλειμμα

B' Συνεδρία: 16.00-17.30

- Βαλεντίν Σνάιντερ, Νοοτροπίες και πρότυπα συμπεριφοράς των Γερμανών στην κατεχόμενη Ελλάδα με βάση την αλληλογραφία τους
- Γιάννης Σκαλιδάκης, Πτυχές της πολιτικής για τον πολιτισμό στην επικράτεια της Ελεύθερης Ελλάδας
- Έλλη Παπαγρηγορίου, Θεσμοί της «υψηλής κουλτούρας» και άσκηση πολιτιστικής πολιτικής: οι περιπτώσεις της ναζιστικής Γερμανίας και της κατεχόμενης Ελλάδας

Κλείσιμο της Ημερίδας: 17.30-18.00

- Υπουργός ΥΠΠΟΑ Μυρσίνη Ζορμπά, Συμπεράσματα και προοπτικές στην έρευνα για την πολιτισμική πολιτική

Περιλήψεις

Χάγκεν Φλάισερ

Στην εναρκτήρια ομιλία της ημερίδας εξετάζεται η περίοδος του λυκόφωτος των φασισμών ως προς τις πολιτιστικές δραστηριότητες της ναζιστικής Γερμανίας, καθώς και των σημαντικότερων εκπροσώπων και υπηρεσιών της. Επιχειρείται συνοπτική και συγκριτική αντιπαράθεση στην αντίστοιχη πολιτική της Μεγάλης Βρετανίας, αλλά και άλλων Δυνάμεων στην εν λόγω εποχή της βαρβαρότητας. Η μελέτη τελειώνει με σύντομες αναφορές στη μεταπολεμική εξέλιξη.

Ο Χάγκεν Φλάισερ, ομότιμος καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών, σπούδασε Ιστορία στο Ελεύθερο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου. Από το 1977 μένει στην Ελλάδα και δίδαξε στα Πανεπιστήμια Κρήτης και Αθηνών. Είναι εισηγητής της συστηματικής μελέτης της γερμανικής κατοχής στην Ελλάδα, μέσα κυρίως από τα γερμανικά αρχεία. Έχει γράψει εκτεταμένα για τις ελληνογερμανικές σχέσεις και τη μνήμη του πολέμου, και έχει δημιουργήσει μια σχολή μαθητών που συνεχίζουν το έργο του. Έχει εκπροσωπήσει την Ελλάδα σε διεθνή ερευνητικά προγράμματα και διεθνείς εξεταστικές και γνωμοδοτικές επιτροπές. Σημείο αναφοράς το έργο του *Στέμμα και ββάστικα: η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης, 1941-1944*.

Μαρία Ανδρεαδάκη-Βλαζάκη: Η αρπαγή των αρχαιοτήτων στην Κατοχή και ο αγώνας για την επιστροφή τους

Κατά τη διάρκεια της κατοχής της Ελλάδας από τις δυνάμεις του Άξονα έλαβαν χώρα καταστροφές και κλοπές πολιτιστικών αγαθών, την έκταση των οποίων ακόμη δεν είμαστε σε θέση να αξιολογήσουμε με ακρίβεια. Μετά την κατηγοριοποίηση αυτών των φθορών, καταδεικνύονται οι τρόποι με τους οποίους η ελληνική πλευρά προσπαθεί αφενός να καταγράψει και αφετέρου να αποκαταστήσει τις αδικίες σε βάρος της πολιτιστικής της κληρονομιάς. Οι προσπάθειες αυτές, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, τελεσφορούν και παραδείγματα επιτυχών επιστροφών μαρτυρούν τη μεταστροφή του διεθνούς κλίματος αλλά και την αποτελεσματικότητα των πρωτοβουλιών της χώρας μας. Σε κάθε περίπτωση, αντιλαμβανόμενοι την παραπάνω αλλαγή προσεγγίζουμε το θέμα χωρίς εκδικητικότητα αλλά με πρόθεση συνεργασίας και διάθεση αποκατάστασης της τάξης για λογαριασμό του συνόλου της ανθρωπότητας, κτήμα της οποίας αποτελεί η παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά.

Η δρ. Μαρία Ανδρεαδάκη-Βλαζάκη σπούδασε Ιστορία και Αρχαιολογία στο ΕΚΠΑ και εκπόνησε διδακτορική διατριβή στο Πανεπιστήμιο του Clermont - Ferrand II, στη Γαλλία. Αρχαιολόγος από το 1975 στο Υπουργείο Πολιτισμού, το 1990 έγινε

Διευθύντρια της ΚΕ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Δυτικής Κρήτης. Υπήρξε Διευθύντρια της ΚΓ΄ Εφορείας και του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου και Γενική Διευθύντρια Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Από τον Μάρτιο του 2015 είναι Αναπληρώτρια Γεν. Γραμματέας του Υπουργείου Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων και από το φθινόπωρο του ίδιου έτους Γεν. Γραμματέας του Υπουργείου Πολιτισμού. Συντονίζει σε διεθνές επίπεδο τις προσπάθειες της Ελλάδας για τον επαναπατρισμό αρχαιοτήτων και προωθεί την εφαρμογή της ελληνικής πολιτικής για καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης αρχαιοτήτων και αποτροπή της λεηλασίας και του βανδαλισμού μνημείων.

Αλεξάνδρα Κανκελάιτ: Γερμανοί αρχαιολόγοι στην Ελλάδα στα χρόνια της Κατοχής

Ήδη από τον 19ο αιώνα οι συνεργάτες του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Αθηνών ήταν τμήμα ενός πολυδιάστατου δικτύου στην Ελλάδα, του οποίου η ακτίνα δράσης δεν περιοριζόταν μόνο σε επιστημονικές δραστηριότητες. Μετά το 1933, πολλά μέλη του Ινστιτούτου εντάχθηκαν στο ναζιστικό κόμμα. Το πιο εντυπωσιακό παράδειγμα είναι ο Walther Wrede, που εκτός από διευθυντής του Ινστιτούτου (1937-1944) ήταν ο επικεφαλής της ναζιστικής τοπικής οργάνωσης στην Αθήνα (1935-1944). Κατά τη διάρκεια της Κατοχής (1941-1944), και υπό τη διεύθυνσή του, το Ινστιτούτο αξιοποίησε τις νέες ισορροπίες δυνάμεων είτε για να συνεχίσει μεγάλες αρχαιολογικές ανασκαφές (Ολυμπία, Κεραμεικός) είτε για να εγκαινιάσει νέα εγχειρήματα (Κρήτη, λήψη αεροφωτογραφιών). Θα παρουσιασθούν σύντομα τα σημαντικότερα «αποτελέσματα» αυτής της περιόδου, καθώς και οι συνέπειές τους για τις ελληνο-γερμανικές σχέσεις μετά το 1944.

Η δρ. Αλεξάνδρα Κανκελάιτ σπούδασε Κλασική Αρχαιολογία, Ιστορία και Ιστορία της Τέχνης στη Φρανκφούρτη (Frankfurt am Main) και στη Βόννη (Bonn). Από τη δεκαετία του 1990 εργάστηκε ως project manager σε διάφορους κλάδους και τομείς εργασίας – σε ανασκαφές, τοπογραφικές μελέτες (survey), εκδόσεις, e-business και στον τουρισμό. Από τον Ιούλιο του 2016 εργάζεται ως επιστημονική συνεργάτιδα στο Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο της Αθήνας (Deutsches Archäologisches Institut Athen). Ο στόχος του έργου της είναι η κριτική και η διαφοροποιημένη ανασκόπηση της ιστορίας του DAI Athen κατά τη διάρκεια της ναζιστικής περιόδου (<http://www.dainst.org/project/2356126>).

Νίκη Σακκά: Όψεις της ιταλικής αρχαιολογίας στην Ελλάδα

Από την ίδρυση των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών τον 19ο αιώνα, Έλληνες και ξένοι αρχαιολόγοι και πολιτικοί διασταυρώνονται σε ένα δίκτυο σύνθετων σχέσεων, το οποίο συχνά προσδιορίζεται από τις ανισότητες μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών. Ανασκαφές, αναστηλώσεις, έρευνες και γενικότερα η ερμηνεία και διαχείριση των αρχαιοτήτων αφορούν στον έλεγχο του παρελθόντος και ταυτόχρονα του παρόντος.

Η ανακοίνωση επιχειρεί να σκιαγραφήσει πτυχές της ιστορίας της Ιταλικής Αρχαιολογικής Σχολής στην Ελλάδα, εξετάζοντας τους τρόπους με τους οποίους οι Ιταλοί αρχαιολόγοι αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους, μεταδίδουν μηνύματα και διαμορφώνουν ή επιδιώκουν να διαμορφώσουν πολιτικές του πολιτισμού στα χρόνια πριν από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και στη διάρκειά του.

Η δρ. Νίκη Σακκά είναι αρχαιολόγος. Απόφοιτος του ΕΚΠΑ, Μ.Α (University College London), Διδακτορικό Δίπλωμα (Πανεπιστήμιο Κρήτης), εργάζεται στο Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού από το 1993. Τα επιστημονικά ενδιαφέροντα και οι δημοσιεύσεις της αφορούν κυρίως στην αρχαιολογία της Αθήνας, στην ιστορία της αρχαιολογίας και σε θέματα διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Βαλεντίν Σνάιντερ: Νοοτροπίες και πρότυπα συμπεριφοράς των Γερμανών στην κατεχόμενη Ελλάδα με βάση την αλληλογραφία τους

Καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου, οι Γερμανοί στρατιώτες και οι οικογένειές τους αντάλλαξαν περισσότερες από 30 δισεκατομμύρια επιστολές, οι οποίες στάλθηκαν μεταξύ πολεμικών μετώπων, κατεχόμενων χωρών και πατρίδας. Ένα μέρος αυτών των πλούσιων σε πληροφορία πηγών είναι σήμερα διαθέσιμο για έρευνα σε πολλά γερμανικά αρχεία, όπως εκείνα της Στουτγάρδης και του Βερολίνου. Η ανάλυση της γερμανικής στρατιωτικής αλληλογραφίας επιτρέπει μια καλύτερη κατανόηση της πολεμικής νοοτροπίας των Γερμανών, της επιρροής της ναζιστικής προπαγάνδας και, τελικά, των πολιτισμικών προτύπων συμπεριφοράς των Γερμανών στις κατεχόμενες χώρες.

Ο δρ. Βαλεντίν Σνάιντερ γεννήθηκε το 1983 στη Δυτική Γερμανία. Πραγματοποίησε σπουδές Ιστορίας και Αρχαιολογίας στη Γαλλία. Το 2013 ολοκλήρωσε τη διδακτορική του διατριβή στην Ιστορία στο Πανεπιστήμιο της Καέν, ενώ το 2016 ανακηρύχτηκε διδάκτωρ Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων στο πανεπιστήμιο του Νότιγχαμ. Από το 2017 είναι Επισκέπτης Ερευνητής στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών (www.valentinschneider.eu).

Γιάννης Σκαλιδάκης: Πτυχές της πολιτικής για τον πολιτισμό στην επικράτεια της Ελεύθερης Ελλάδας

Στο πλαίσιο της συγκρότησης μιας νέας εξουσίας στην επικράτεια της Ελεύθερης Ελλάδας, προωθήθηκε κατά το δυνατόν και μια αντίληψη για τον λαϊκό πολιτισμό. Σημαντικοί πνευματικοί άνθρωποι, διανοούμενοι και καλλιτέχνες, πλαισίωσαν τόσο την πολιτιστική αυτή δραστηριότητα όσο και γενικότερα τη στελέχωση των δομών της νέας εξουσίας, όπως αυτή αποκρυσταλλώθηκε στην Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης. Στην ανακοίνωση αυτή θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε ορισμένες πτυχές της ανολοκλήρωτης αυτής προσπάθειας.

Ο δρ. Πάννης Σκαλιδάκης διδάσκει Ευρωπαϊκή και Ελληνική Ιστορία στο Τμήμα Πολιτικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Κρήτης. Είναι διδάκτορας του Τμήματος Πολιτικών Επιστημών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και συγγραφέας του βιβλίου *Η Ελεύθερη Ελλάδα. Η εξουσία του ΕΑΜ στα χρόνια της Κατοχής (1943-1944)*, που κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Ασίνη.

Έλλη Παπαρηγορίου: Θεσμοί της «υψηλής κουλτούρας» και άσκηση πολιτιστικής πολιτικής: οι περιπτώσεις της ναζιστικής Γερμανίας και της κατεχόμενης Ελλάδας

Η ανακοίνωση εστιάζει στους θεσμούς της «υψηλής κουλτούρας» για τη μουσική, εξετάζοντας τους τρόπους που αυτοί επηρεάστηκαν από την άνοδο των Ναζί στην εξουσία. Αρχικά θα αναλυθεί ο ρόλος της δυτικής ευρωπαϊκής μουσικής στο Τρίτο Ράιχ ως εργαλείου άσκησης πολιτιστικής πολιτικής, και θα γίνει αναφορά στη Φιλαρμονική του Βερολίνου κατά την περίοδο 1933-1945, μία περίοδο της ιστορίας της που μέχρι πρόσφατα παρέμενε σχετικά ανεξερεύνητη. Στη συνέχεια, θα γίνει αναφορά στην περίπτωση της κατεχόμενης Ελλάδας και τις αλλαγές που συνέβησαν σε θεσμικό επίπεδο στο πεδίο της μουσικής κατά την εν λόγω περίοδο, με βάση το ερώτημα αν οι αλλαγές αυτές εντάσσονται ή όχι σε μία ευρύτερη άσκηση πολιτιστικής πολιτικής. Διερευνάται επίσης ο ρόλος που διαδραμάτισε ο διευθυντής του Ωδείου Αθηνών και πρώτος διευθυντής της Κρατικής Ορχήστρας Αθηνών Φιλοκτήτης Οικονομίδης, αλλά και ο αντιστασιακός συνθέτης Αλέκος Ξένος.

Η Έλλη Παπαρηγορίου γεννήθηκε στην Αθήνα το 1988. Σπούδασε κλασική μουσική στο Κρατικό Ωδείο Τσαϊκόφσκι της Μόσχας. Αποφοίτησε το 2014 με ειδικευση στο βιολί, στη μουσική δωματίου και τη μουσική παιδαγωγική. Μετά την επιστροφή της στην Ελλάδα έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στην «Πολιτιστική Διαχείριση» στο Πάντειο Πανεπιστήμιο (2016). Από το 2014 διδάσκει βιολί στο Εθνικό Ωδείο Αθηνών.

Μυρσίνη Ζορμπά: Συμπεράσματα και προοπτικές στην έρευνα για την πολιτισμική πολιτική

Η σύγχρονη πολιτική του πολιτισμού έχει την ιστορία της στα μεγάλα και αντιθετικά πολιτικά κινήματα του 20ού αιώνα. Η παρέμβαση του ναζισμού και του φασισμού στα ζητήματα της κουλτούρας ήταν προτεραιότητα των καθεστώτων αυτών. Συνήθως η προσοχή μας επικεντρώνεται στο κάψιμο των βιβλίων, στην απαγόρευση της μοντέρνας τέχνης και στη λεηλασία αντικειμένων τέχνης από τις κατεχόμενες χώρες. Αλλά η πολιτισμική πολιτική των δύο καθεστώτων είχε πολύ μεγαλύτερες διαστάσεις, βαθιά διείσδυση μέσα στον κόσμο των επιστημόνων και των διανοουμένων, και επίσης στο επίκεντρό της βρίσκονταν οι φαντασιακές τους σχέσεις τους με την ελληνική και ρωμαϊκή αρχαιότητα. Στόχος τους, η δημιουργία του «νέου ανθρώπου»: δηλαδή των υποκειμενικότητων, θα λέγαμε εμείς σήμερα. Η

μηχανή του πολέμου που σκόρπισε τον θάνατο στην Ευρώπη, προϋπέθετε αυτή τη διαμόρφωση της προσωπικότητας. Αν μας ενδιαφέρει η ιστορία της πολιτισμικής πολιτικής στην εποχή εκείνη, αλλά και στις προγενέστερες και στις επόμενες, είναι γιατί εν τέλει χρειαζόμαστε την εξερεύνηση ενός από τους πιο κρίσιμους αλλά και αφανείς ρόλους της πολιτισμικής πολιτικής, είτε αυτή εκπορεύεται από το κράτος είτε από μεγάλους ιδιωτικούς οργανισμούς, δηλαδή τη δημιουργία ταυτοτήτων.

Η Υπουργός Πολιτισμού και Αθλητισμού Μυρσίνη Ζορμπά είναι συγγραφέας του βιβλίου *Πολιτική του πολιτισμού*, Εκδόσεις Πατάκη, 2014. Σχετικές με την ιστορία του πολιτισμού μελέτες της: «La culture comme politique publique» στο *La politique culturelle en Europe apres la 2me Guerre Mondiale*, La documentation Francaise, 2011, «Ηγεμονία και μετα-ηγεμονία στις πολιτισμικές σπουδές» στον συλλογικό τόμο *Στα μονοπάτια του Αντόνιο Γκράμσι – Πολιτική και πολιτισμός από το έθνος-κράτος στην παγκοσμιοποίηση*, Θεμέλιο, 2010, «Conceptualizing Greek Cultural Policy», *International Journal of Cultural Policy*, τ. 3: 2009, «Ανδρέας Παπανδρέου – πολιτιστικό προφίλ» στον τόμο *Ανδρέας Παπανδρέου*, Ελληνικά Γράμματα, 2005, και «Η Μελίνα Μερκούρη και η πολιτισμική πολιτική» στο *Λεξικό της δεκαετίας του '80*, Το Πέρασμα, 2010.

Μαρία Λαγογιάννη

Η δρ. Μαρία Λαγογιάννη είναι Διευθύντρια του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. Αποφοίτησε από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου. Εργάστηκε διαδοχικά σε Αρχαιολογικά Ινστιτούτα της Γερμανίας και στο Υπουργείο Πολιτισμού. Υπήρξε διευθύντρια του Επιγραφικού Μουσείου Αθήνας το διάστημα 2006-2010. Σχεδίασε και οργάνωσε πολλές εκθέσεις, εκ των οποίων «Η αθηναϊκή δημοκρατία» ταξίδεψε στις Βρυξέλλες, στη Μελβούρνη και τη Σαγκάη. Μέλος του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου και της Αρχαιολογικής Εταιρείας Αθηνών κ.ά. επιστημονικών σωματείων.